

Д. С. Касяненко,

Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОВНІ КЛІШЕ ТА КАНЦЕЛЯРИЗМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ЄС КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕКЛАДУ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

У статті досліджено особливості застосування та відтворення мовних кліше та канцеляризмів нормативно-правових актів ЄС у перекладі з німецької мови українською.

Ключові слова: переклад юридичних текстів, мовні кліше та канцеляризми нормативно-правових актів ЄС.

Статья посвящена исследованию особенностей использования и перевода языковых клише и канцеляризм нормативно-правовых актов ЕС при переводе с немецкого языка на украинский.

Ключевые слова: перевод юридических текстов, языковые клише и канцеляризмы нормативно-правовых актов ЕС.

This article is aimed to explore the specific of cliché and officialese use in EU laws, statutes, codes, rules, regulations, requirements and their translation from German into Ukrainian.

Key words: translation of legal texts, cliché and officialese of EU laws, statutes, codes, rules, regulations and requirements.

Переклад юридичних текстів не втрачає своєї актуальності на всіх етапах існування людської цивілізації і слугує сьогодні об'єктом досліджень таких відомих науковців та перекладознавців як В. Вайсфлог, С. Шарчевич, Р. Гофен, П. Сандріні, Ж. Р. де Гроот, Р. Арнтц, Р. Штольце, Д. Мадсен, А.-Л. К'єр, Д. Цао, В.І. Карабана, О.А. Шаблій та інших. Проте поза увагою сучасних перекладознавчих розвідок і досі залишаються певні вузькогалузеві особливості юридичного перекладу, зокрема відтворення мовних кліше та канцеляризмів нормативно-правових актів ЄС офіційними та регіональними мовами ЄС, що визначає новизну цієї розвідки.

Роль та значення мовних кліше та канцеляризмів мови офіційно-ділового стилю не можна не дооцінювати, адже саме вони забезпечують стрункність структури нормативно-правових актів ЄС, сприяють транспарентному викладу юридичного змісту автентичних текстів, що зумовлює актуальність статті.

Мета роботи – з'ясувати особливості функціонування мовних кліше у нормативно-правових актах ЄС в німецькій та українській мовах, а також специфіку відтворення канцеляризмів з німецької мови українською. **Об'єктом дослідження** виступають німецькомовні нормативно-правові акти (далі НПА) ЄС [7; 8] та їхні офіційні переклади українською мовою [2; 3]. **Предмет дослідження** – мовностилістичний потенціал НПА ЄС в німецькій та українській мовах. **Матеріалом дослідження** слугують мовні кліше та канцеляризми НПА ЄС, відібрані методом загальної вибірки із зазначених джерел європейського права [2; 3; 7; 8].

Аналіз літератури виявив інтенсивність досліджень НПА ЄС кризь призму перекладу на зарубіжних теренах і нестачу фундаментальних розвідок зазначеної проблематики в українському перекладознавстві. Перші студії, присвячені лінгвістичним аспектам нової легіслативної культури, з'являються в Західній Європі наприкінці 90-х рр. (В. Вайсфлог, С. Шарчевич, Р. Гофен, П. Сандріні, Ж. Р. де Гроот, Р. Арнтц, Р. Штольце А.-Л. К'єр). В Україні євролект як феномен «нової інтернаціональної мовної сутності» [6] стає об'єктом наукових досліджень лише з 2007 р. [1] і згодом висвітлюється також іншими мовознавцями, перекладачами-практиками та науковцями (О. Чердиченко, Т. Качка, С. Друзенко, Д. Касяненко).

Мовні кліше та канцеляризми властиві офіційно-діловому стилю. Тому однією з ключових вимог до перекладу НПА ЄС слугує максимальне відтворення (поруч зі змістом оригіналу, структурою вихідної моделі НПА ЄС) його *стилю*.

Для адекватного відтворення стилю НПА ЄС перекладач повинен послуговуватися стандартизованими відповідниками як для позначення композиційних одиниць, так і у перекладі канцеляризмів, усталених словосполучень, зокрема, у преамбулах та прикінцевих положеннях, що полегшить його роботу та покращить якість перекладу.

Тож, *мовні кліше та канцеляризми* становлять окрему групу усталених сполучень НПА ЄС. Під *мовним кліше* ми, слідом за О. Селівановою, розуміємо стандартні відтворюванні засоби мовлення, які регулярно повторюються в певних контекстах і слугують ознаками певного стилю або мовленнєвого акту, наприклад, в резолюціях на документах [4, с. 209]. Правильний і стандартизований переклад мовних кліше НПА ЄС забезпечує адекватне відтворення фахових текстів зазначеного жанру. Так, наприклад, мовні кліше, представлені в німецькомовних НПА ЄС моделлю «прийменник + іменник», перекладаються українською мовою дієприслівниковим зворотом, наприклад:

In der Gewissheit, dass Europa, «in Vielfalt geeint», ihnen die besten Möglichkeiten bietet, unter Wahrung der Rechte des Einzelnen und im Bewusstsein ihrer Verantwortung gegenüber den künftigen Generationen und der Erde dieses große Unterfangen fortzusetzen, das einen Raum eröffnet, in dem sich die Hoffnung der Menschen entfalten kann [8, с. 9].

Упевнені, що «об'єднана в розмаїтті» Європа надає унікальну змогу, шануючи права кожної людини й усвідомлюючи свою відповідальність перед майбутніми поколіннями й Землею, провадити цю величну справу, що зробить Європу винятковим простором людської надії [3, с. 25].

Канцеляризмом позначаємо специфічні слова, сполуки, стійкі вирази та конструкції офіційно-ділового стилю, які зустрічаються у НПА ЄС. Для їхнього перекладу українською мовою необхідно добирати функціонально еквівалентні слово- або терміносполучення, як правило також канцеляризми цільової мови, окремі складові яких можуть різнитися їхньої семантикою [5, с. 211].

Багато мовних кліше та канцеляризмів з'являються у НПА ЄС з національних мов держав-членів ЄС унаслідок запозичення традицій укладання конституцій Франції та Німеччини, зокрема у преамбулах до основних законів ЄС, наприклад: *in dem Bewusstsein* (нім.) / *conscientes du fait* (фр.) – усвідомлюючи; *in der Erwägung* (нім.) / *considerant* (фр.) – беручи до уваги що / зважаючи на; *im Hinblick* (нім.) / *eu egard* (фр.) – у зв'язку з / зважаючи на те, що / з огляду на те, що; *in dem Wunsch* (нім.) / *desireuse* (фр.) / *desiring to* (англ.) – бажаючи; *überzeugend, in der Gewissheit, im Vertrauen* (нім.) / *convaincus* (фр.) – певні / упевнені тощо. Проте у перекладі юридичного тексту вибір слушного відповідника та його «імплантація» в контекст може викликати певні складнощі щодо вибору влучного дієслова, прийменника тощо. Очевидно, що комунікативну функцію допомагають виконувати всі мовні елементи усталених словосполучень, наприклад: *ein Gesetz einbringen* (вносити законопроект); *kraft des Gesetzes* (в силу закону); *in Kraft treten* (набувати чинності), *nach Artikel* (за статтею);

als Gesetzgeber tätig sein (ухвалювати законодавчі акти), bewährte Verfahren übernehmen (переїмати взірцевий досвід), die nationalen Gerichte binden (бути обов'язковим для національних судів), der Rat erläßt...Richtlinien (Рада публікує / видає директиви), einstimmig beschliessen (ухвалювати одногосно) тощо.

Особливу небезпеку для юридичного перекладу становить дослівний переклад канцеляризмів, утворених у німецькомовних НПА ЄС за найбільш поширеною моделлю **іменник + дієслово**, де дієслово виконує формальну функцію і не конкретизує семантичне значення термінологічного сполучення: **stellen** (ставити), **geben** (давати), **ziehen** (тягнути), **machen** / **tun** (робити) тощо. Так, приміром, фаховий характер дієслів *ratifizieren* та *legalisieren* сприймається одразу, адже вони слугують термінами підмови права. Фахова приналежність дієслів загальноживаної мови до канцеляризмів НПА ЄС очевидна, якщо вони входять до складу відповідного терміносполучення, наприклад: **ziehen** – *zur Verantwortung ziehen* (притягнути до відповідальності); **stellen** – *Antrag stellen* (робити заяву, вносити пропозицію); *Anspruch tun* – *robitem* відвід заяви/ клопотання; *Eintrag tun* – *zavdatu* шкоди; *Aussagen machen* – *davatu* свідчення тощо. Наведені приклади унаочнюють приналежність дієслів узагальнюючого характеру до складу німецькомовних канцеляризмів НПА ЄС, проте під час перекладу українською мовою відбувається їхня конкретизація за допомогою більш вузького за значенням відповідника, наприклад: **stellen** – *vor Gericht stellen* (віддавати під суд); *unter Beweis stellen* (обгрутовувати дії) тощо.

У процесі аналізу німецькомовних версій НПА ЄС ми виокремили мовні кліше, які найчастіше зустрічаються в обраному жанрі юридичних текстів ЄС і навели їх разом з перекладом українською мовою у таблиці, конкретизуючи ліворуч ті частини НПА ЄС, яким вони притаманні.

Таблиця 1
Мовні кліше НПА ЄС та їх переклад українською мовою

	мова №	DE	UA
Посилання НПА ЄС	1.	gestützt auf den Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft	Спираючись на Договір про заснування Європейського Спільноти
	2.	gestützt auf die Verordnung (EG) Nr...	спираючись на регламент (ЄСп) №...
	3.	gestützt auf den Vorschlag der Kommission	спираючись на пропозицію Комісії
	4.	gestützt auf die Stellungnahme des Europäischen Parlaments;	спираючись на висновок Європейського Парламенту;
	5.	Angenommen durch	ухвалено / прийнято
	6.	Annahme durch	Ухвала
	7.	Anwendung aufgeschoben	ухвалення відстрочено
	8.	Ausgelegt durch	розтлумачено / пояснено
	9.	Aussetzung durch	призупинення / скасування
	10.	Bestätigt durch	Підтверджено
	11.	Durchgeführt durch	Впроваджено
	12.	Ergänzt durch	Доповнено
	13.	Ersetzt durch	Замінено
	14.	Geändert durch	Змінено
	15.	Konsolidiert	Консолідовано
	16.	Verlängert durch	продовжено (строк дії, чинності)
Декларативна частина НПА ЄС	1.	in Erwägung nachstehender Gründe: (1) Es ist angebracht,...	з огляду на такі причини: (1) потрібно / необхідно / слід...
	2.	in Erwägung nachstehenden Grundes:	враховуючи:
Заключна частина НПА ЄС	1.	Diese Entscheidung / Richtlinie ist in allen ihren Teilen verbindlich und gilt unmittelbar in jedem Mitgliedstaat.	Усі частини цього рішення / директиви обов'язкові та діють в усіх державах-членах.

Під час укладання та перекладу юридичних текстів ЄС окрема увага приділяється фіксації **дати та місця** підписання документів, що зумовлено жанром вихідного тексту, а саме:

- у нормативно-правових актах Європейської Комісії:
Brüssel, den 5. Juli 2006 (без крапки) – *Брюссель, 5 липня 2006*
- у договорах, конвенціях та інших правових актах Європейського Парламенту:
Geschehen zu Brüssel am 19. Oktober 2005. (з крапкою)
– *Підписано в Брюсселі 19 жовтня 2005.*
- у міжнародних договорах дату пишуть прописом:
Geschehen zu Brüssel am neunzehnten Oktober zweitausendundfünf. (з крапкою)
– *Підписано у Брюсселі дев'ятнадцятого жовтня дві тисячі п'ятого року.*

У нормативно-правових актах ЄС використовуються особливі підписи, що відображено у таблиці 2.

Перекладач мусить добре орієнтуватись в особливостях відтворення мовних кліше та канцеляризмів НПА ЄС, переклад яких здійснює, оскільки такі знання сприяють адекватному відтворенню НПА своєї наднаціональної системи права, з власною правовою та мовною культурою. Результати цієї розвідки можуть бути використані науковцями, викладачами, студентами філологічних та юридичних спеціальностей, а також фахівцями міжкультурної комунікації в галузі права.

Таблиця 2
Підписи в НПА ЄС

мова / право	DE	UA
Пер- винне	Für die Mitgliedstaaten (EG...) (Unterschrift)	Від імені держав-членів (ЄСп) (підпис)
Вторинне	Im Namen des Europäischen Parlaments Der Präsident / Die Präsidentin ... (Initial(en) des (der) Vornamen(s) und Familienname)	Від імені Європейського парламенту Президент ... (ініціали імені та прізвища)
	Für die Kommission Der Präsident / Die Präsidentin ... (vollständiger Name)	Від імені Комісії Президент ... (повне ім'я та прізвище)

Література:

1. Гавура Д. Проблема багатомовності в ЄС з точки зору перекладу, адаптації та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : зб. Наук. пр. – Вип. 23, ч. 1. – К., 2007. – С. 136–139.;
2. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект) (2003/С169/01). – 2008. – 170 с. – офіційний переклад [Електронний ресурс] Законодавство України. Верховна Рада. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>;
3. Конституція для Європи. Конституційні акти Європейського Союзу / [Пер. Г. Заворотня, Т. Качка] ; Ред. Г. Друзенко. – К. : Юстініан, 2008. – 520 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи: [монографія] / О. А. Шаблій. – Ніжин, 2012. – 320 с.
6. Чередниченко О. І. Євролект і проблеми його перекладу / О. І. Чередниченко // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К., 2012. – Вип. 39. – С. 400–405.
7. Entwurfvertrag über eine Verfassung für Europa (2003/С 169/01) [Електронний ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – 2003. – 105 с. – Режим доступу : [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XX0718\(01\):DE:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003XX0718(01):DE:HTML)
8. Verfassung für Europa [Електронний ресурс] Amtsblatt der Europäischen Union. – Режим доступу : http://europa.eu/scadplus/constitution/introduction_de.htm.